

İslami Feminizm: Feminizmle Uzlaşma mı veya Feminizme Meydan Okuma mı?*

Ali Cem Göz

*Arş. Gör.
Süleyman Demirel Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi ABD
E-posta: alicem@iibf.sdu.edu.tr*

Giriş

“Üçüncü Dünya Kadını” ile ilgili cinsiyet sosyolojisi ve feminist araştırmaları için en önemli sorulardan biri İslam ile İslam ülkelerindeki kadınların durumu arasındaki ilişkidir. Bu sorular İran İslam Devrimi’nden sonraki 20 yılı aşkın sürede daha şiddetli hale gelmiştir. İslam ülkelerindeki kadınların ikincil konuma itilmelerini yansıtmak için, bazı feministler İslam’ın kadınları baskı altına alan ve cinsiyet eşitsizliğini meşrulaştıran en kötü patriarkal din çeşidi olarak tanımlanabileceğini savunmaktadır (örneğin Espotio 1983, Nawal 1982). Diğer bilim insanları bu resmin Batının yabancı düşmanlığının sonuçları olduğunu iddia etmektedir (örneğin Said 1993, Mohanty 1988). Bu tartışma bağlamında birçok soru ileri sürülebilir. İran gibi İslam ülkelerindeki kadınların konumunu Batılı feminist gözlerle analiz etmek mümkün mü? İslam’ın herhangi bir feminist bakış açısı mümkün mü? İslam ve patriarşi arasındaki ilişki nedir? İran’daki İslami devrimden sonraki 20 yıldaki tecrübe bize dinci hareketler ve kadınların konumu arasındaki ilişki hakkında ne söyleyebilir? Ben bu makalede, İslam toplumlarındaki kadınların konumunu analiz etmede İslami feminizmin açmazlarını ele almaya çalışacağım.

* Bu makale Stockholm Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nde görev yapan Mehrdad Darvishpour’a ait olan ve “Iran Bulletin-Middle East Forum Summer 2003”de yayımlanan “Islamic Feminism: Compromise or Challenge to Feminism?” isimli makalenin Türkçe tercümesidir.

İslam ve Patriarşi

Genel olarak, dinler cinsler arası ilişkilerde patriarkal bakışa sahiptir. Adem ve Havva arasındaki ilişki birçok dinin kadına bakışını temsil etmektedir. El Hibri'nin yazdığı gibi:

"Tanrı erkek olarak kabul edildi ve erkeğin de O'nun suretinden yaratıldığı ilan edildi. Havva, baştan çıkarmanın ve günahın sembolü haline geldi. Kadın bu nedenle kurtuluş ve cennette sonsuz bir hayat için erkeğe göre daha az olası bir adaydı" (1981: 176).

Bazı bilim insanları da, diğer dinlerle karşılaştırıldığında, İslam'da patriarşi düşüncesinin daha büyük olduğuna dikkat çekmektedir. Bundan kastettikleri, Kuran'ın birçok ayetinin, özellikle 4. surenin** cinsiyet eşitsizliğini açıkça meşrulaştırdığıdır. Ayrıca hadis (Peygamberin hayatından hikâyeler) ve Şeriat (İslami kanun) da aynı eğilime sahiptir. Neden? İsveçli sosyolog Rita Liljestrom, İslam ile Hıristiyanlık arasında cinselliğe ilişkin tavırları bakımından, kadınlara bakışlarını etkileyen, temel bir ayırım bulunduğunu açıklamaktadır (1984: 10). Hıristiyan Kilisesi'nin başlı başına cinselliğe saldırdığına değinmektedir. Cinsellik "dindışı ve günah"lığa indirgenen bir şeydir, cinsellik insanoğlunun beden ve ruh arasında bölünmesi anlamına gelmektedir. Uygarlaşma ruhun beden, mananın şehvet ve gayretin ihtiras üzerindeki zaferini temsil etmektedir. İslam farklı bir yaklaşıma sahiptir. İslam gerçekte cinselliği hiçbir zaman reddetmemektedir. Aslında cinsellik, cennetin tadına bakmaktır. İslam bunun yerine kadınlara saldırmaktadır. Cinsellik tehlikesinin canlı taşıyıcıları ve onun mutlak toplumsal tahrip güçleri olarak kadınlar kontrol altında tutulmalıdır. Cinselliğin kendisi, Allah'a ulaştıracak olan cenneti erkeklerin önceden anlamasını sağladığı sürece tehlikeli değildir (Sabbah, 1984).

Cinselliğin doğası hakkındaki farklı bakışlar Hıristiyanlık ve İslamiyet içinde ayrı kontrol stratejilerine yol açmıştır.

İslam'ın kadınları etkin cinsel güç olarak ele almasından dolayı, kadınların erkekler üzerindeki cinsel iktidarının sınırlanması önemlidir. Sonuç kadınları ve erkeleri iki ayrı dünyaya tecrit etmektir. Kadının cinselliği gizlenilmelidir. Erkeğe güçsüzlüğünü hatırlattığı sürece kadının bakışları ve davranışı onun cinsel gücünü ortaya çıkarmamalıdır. Ünlü Arap feminist Fatıma Mernessi uzun zaman önce, trajik bir biçimde iki kutbun (iyi ve kötü, beden ve ruh, içgüdü ve akıl) arasında kalan bireyin Hıristiyan tasvirinin, güdülerin karmaşık teorisine sahip, Freudçu libido anlayışına daha yakın olan İslam'inkinden çok farklı olduğunu açıklamıştır. Şu şekilde yazmıştır:

"Batı kültüründe, cinsiyet eşitsizliği kadınların biyolojik eksikliği ile ilgili inancıya dayandırılmaktadır. İslam'da bu tamamen farklıdır: bütün düzen

** Çevirmenin Notu: Nisa Suresi

kadının güçlü ve tehlikeli bir varlık olduğu varsayımına dayandırılmaktadır. Bütün cinsiyet kurumları (poligami, boşanma, cinsiyet ayrımcılığı vb.) onun gücünü sınırlama stratejisi olarak algılanmalıdır" (Mernissi, 1975: 16).

Bu Kuran'ın erkeğin kadın üzerindeki üstünlüğünü ve egemenliğini neden muhafaza ettiğini açıklamaktadır. Kadınları koruma ve kontrol altında tutma erkeklerin sorumluluğu ve görevidir.

Sorun, bütün Müslümanların cinsiyet ilişkilerine aynı sertlikte, İslam'da formüleştirildiği gibi, bakıp bakmadıklarıdır. Eğer bakmıyorlarsa, İslam'a ve cinsiyet eşitliğine inanmak arasında zorunlu olarak herhangi bir çelişkinin olmadığı anlamını çıkarabilir miyiz? Müslüman feministler, İslam'ın katı patriarkal din olarak resminin İslam'ın tahakkümcü bakışının üzerine kurulduğuna ve bunun vazgeçilmez esas İslam olmadığına dikkat çekmektedir. Anlatmak istedikleri bu tartışmalı resmin İslam'ın kadınlara tutumu konusunda Batı'nın hayal gücünün sonucu olduğudur (Afshar, 1998; Svensson, 1996).

İslam Ülkelerindeki Kadınlara Batılı Bakış Açıları

Genel olarak "Üçüncü Dünya" kadınlarının ve özellikle de Müslüman kadınların, Batı'daki imajı çok şematik ve önyargılıdır. Son zamanlarda Müslümanlara yönelik davranışlar, ırkçılık ve yabancı düşmanlığının da etkisi ile daha şiddetli hale gelmiştir. Müslüman kadın itaatkâr, ezilmiş ve çekingen olarak tasvir edilmiştir. Kitle iletişim araçları ve eğitim sistemi bu betimlemenin inşa edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Popüler kitap ve film olan *Kızım Olmadan Asla*, Müslümanları Müslüman olmayanlardan ayıran örtünmenin önemi üzerinde Çin Seddi gibi ehemmiyetle durarak bu imajı derinlemesine yerleştiren güzel bir örnektir. Bu uydurma imaj, Batı'da ve Doğu'da baskı altında olan kadınlar arasındaki bağlantıyı göz ardı etmektedir. *Kızım Olmadan Asla*, İslami toplumdaki kadınların yaşamlarının gerçeklerinden çok Müslüman kadınlara Batı bakışını yansıtmaktadır. Bu, Edward Said'in (1993) "Oryantalizm" olarak adlandırdığı söylemdir. Oryantalizmde, Doğu yaratılmaktadır. Doğu bu yüzden, birinin seyahat edebileceği ve yaşayabileceği bir yer olmaktan ziyade dilsel, söylemsel bir yaratımdır. Oryantalizmin Doğu'su, ikili bir işlev sunmaktadır. Batı'nın üstün olduğu düşüncesini onaylar ve Batı'nın olağanlığını, Doğu'ya olağan dışılığı, yasaklanmış ve tehlikeliyi düzenleyerek tanımlar.

Chandra Mohanty (1988: 81), "Üçüncü Dünya Kadını"nın evrensel imajının, cinsiyet ilişkisine Üçüncü Dünya farklılıklarının eklenmesiyle inşa edildiğini ileri sürmesiyle, benzer bir iddia ortaya koymaktadır. Bu imaj, Üçüncü Dünya kadınlarının yapısının tersine, seküler, özgürleşmiş ve kendi hayatını kontrol eden batı kadını varsayımıyla öngörülmektedir. Aslına bakılırsa henüz Batı'daki tüm kadınlar seküler ve özgürleşmiş değildir, tıpkı İslam toplumlarındaki tüm kadınların önceden yapılan "Müslüman kadın"

imgesiyle eşleşmediği gibi. Ayrıca, bütün Müslüman kadınlar İslam hakkında aynı fikri taşımamaktadır. Fikirlerini, sınıfsal statüleri, kültürel geçmişleri, eğitimleri ve toplumdaki konumları etkilemektedir. Mohanty, birçok feministin Müslüman kadınların ihtiyaçları ve sorunları açısından güçsüz ve baskı altında oldukları hakkında yazdıklarına değinmektedir. Fakat az sayıda feminist bu kadınların tercihleri, özgürlükleri veya etkileme gücü üzerinde durmaktadır. Batılı feministler Üçüncü Dünya kadınları imajı imgelemesini, yalnızca, çalışmalarında kendilerini gerçek objeler olarak tanımlamak için kullanmaktadır. Anlatmak istediği, feminist teoride, Asyalı ve özellikle Müslüman kadınların siyasal olgunluğa ulaşmak için Batı feminizminin kılavuzluğuna ihtiyaç duyan güçsüz bireyler olarak tasvir edilmesidir. Bu, bütün kadınları veya bütün Müslümanları aralarındaki tarihsel farklılıkları göz ardı ederek homojen bir grup gibi ele alan hayali bir bakıştır. Burada bir soru ortaya çıkmaktadır: İslami feminizm, İslam ülkelerinde kadınların özgürleşmesini kolaylaştırabilecek alternatif bir feminizm bakış açısı olabilir mi?

İslami Feminizm: Feminizmle Uzlaşma mı veya Feminizme Meydan Okuma mı?

Müslümanlarda feminizm yeni bir hareket değildir. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Seyit Cemalettin Asabadi (el-Afgani), Muhammed Abduh, Raşid Rıza ve özellikle Kasım Emin gibi büyük İslam düşünürleri ve daha sonra Arap ülkelerindeki "Kızkardeşler Hareketi" İslam'ın modern, liberal, reformist ve feminist yeniden yorumunu yapmaya çalışmışlardır (Svensson, 1996). Düşünceleri hiçbir İslam ülkesinde hâkim duruma gelmemiştir. Fakat 1980'ler ve 1990'lar boyunca, İslam'ı feminist içerikle yeniden yorumlamaya benzer eğilim bazı İslam ülkelerinde tekrar belirmiştir.

İslam'ı daha önceleri eleştiren birkaç seküler feminist bilim insanı (örneğin Fatıma Merniss, Azize El-Hibri), görüşlerini değiştirmiş ve İslam'ın feminist yorumunun yapılmasını önermeye çalışmış, Müslüman feministleri kesin bir kategoriye yerleştirmeyi zorlaştırmışlardır (Mernessi, 1996; Afshari, 1994). İsveçli din bilimci Jan Hjarpe (1995), İslami feminizmi Müslüman feminizmden ayırmaktadır. İslam ülkelerinde dört feminist akımın olduğuna işaret etmektedir; Ateist feminizm, Seküler feminizm, Müslüman feminizm ve İslami feminizm.

Ateist feminizm dinin kadın karşıtı olduğunu öngörmektedir. Kadınlar hareketinin dinin toplumdaki etkisi ile mücadele ederek gelişebileceğine inanmaktadırlar.

Seküler feminizm din konusunda tarafsız görüşe sahiptir. Seküler feministler, İslam ve feminizm arasındaki ilişkinin ilk ve öncelikli olarak İslam'ın liberal veya patriarkal bakışının toplumda egemen olup olmamasına bağlı olduğunu ileri sürmektedir. Ayrıca kadının özgürlüğünün teokratik devlet veya dinci hareket altında mümkün olmadığına inanmaktadırlar. Fakat

feminist hareketlerin dini inançlara saldırması gerektiğinin zorunlu olduğunu düşünmemektedirler.

Müslüman feminizm İslam'ın liberal bakışına sahiptir ve bunu modern zamana uydurmaya çalışır. Müslüman feminizm uzun zamandır, İslam hakkındaki hayal gücümüze İslam'ın patriarkal görüntüsünün egemen olduğunu, fakat bunun tam olarak gerçek İslam olmadığını iddia etmektedir. Öncelikli olarak Kuran'ın öğretilerine odaklanmamız gerektiğini çünkü birçok hadis ve şer'i düzenin İslam'ın patriarkal yorumlaması olduğuna dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte, Kuran'ın birçok ayetinin (örneğin Nisa suresi) cinsel eşitsizliği meşrulaştırdığını bilmekteyiz. Müslüman feministler, Kuran'ın iki tip sureye sahip olduğunu belirtmektedir. İlki, Müslümanların ilkel Arap toplumundaki gündelik yaşamlarının eylemsel yönlerine seslenmektedir. Diğer sureler ise ahlakla ilgilidir ve normatiftir. Birinci grup surelerin yorumunun herhangi bir toplumun mevcut koşullarına cevap vermek zorunda olmasının aksine ikinciler zamana bağlı değildir. Fakat bazıları, normatif surelerde bile (özellikle Nisa suresinde) patriarkal düşünceler bulabilir. Müslüman feministlerin buna cevabı eğer Allah'ın adil ve Kuran'ın Allah'ın kelamı olduğuna inanıyorsanız, herhangi bir surenin cinsel eşitsizliği meşrulaştırabildiği düşünmek akla uygun değildir. Kuran'ın, İslamiyet'te ve Peygamber'in hayatında, önemli roller oynayan birçok güçlü kadın şahsiyetleri ortaya koyduğunu, peygamberin birçok halefi bunu desteklememiştir, öne sürmektedirler (Svensson, 1996; Sajidzade, 1996). Müslüman feministler, Kuran'ın liberal ve feminist açıdan yeniden gözden geçirilmesinin İslam ülkelerinde kadınların özgürleşmesinin geliştirilmesine katkıda bulunacağını vurgulamaktadır (Hassan, 1999).

İslami feminizm açıkça devlet feminizmidir veya aşırı tutucu ve dinci hareketin bir parçasıdır ve bu akıma göre, dini akımlarla kadınların tanımlanması Müslüman kadınların özgürleşmesine yardım etmektedir. Örneğin, İranlı bilim insanı Nesta Ramazani (1993), kadınların dini matemlerde toplanmasının, Cuma namazlarında bulunmalarının ve devrime ve savaşa katılmalarının onların özgürleşmelerine yol açacağına işaret etmektedir. İran'daki İslam devriminden sonra kadınların siyasi ve toplumsal yaşamda daha aktif oldukları doğrudur. Bununla birlikte, İslamcı kadınlar genellikle resmi olarak izin verilen dini törenler ve rejimi destekleyen kampanyalar gibi alanlarda etkin olmaktadır. Aslına bakılırsa kadınlar, İran devriminden sonra birçok şeyi kaybetmiştir (Darvishpour, 1993).

İdeoloji, siyasa ve toplumsal hareket olarak feminizm, sekülerizm ile bağlantılıdır. Birçok seküler feministin İslam'ı feminist hareketin en önemli muhalifi olarak görmesi şaşırtıcı değildir. Örneğin, birinci tip feminist gruplara mensup olan iki İranlı feminist Shahrzad Mojab (1995) ve Haiddeh Moghissi (1999), İslam'ın feminizme meydan okuma olduğunu öne sürmektedir. Mojab, feminizmin, İslam'ı topyekün reddettiği başlangıçtaki düzleminden daha sofistike bir yeniden uyum düzlemine doğru ilerlediğini iddia etmektedir.

Feminizmdeki bu ilerlemeye katkıda bulunan 5 faktör tanımlamaktadır. İlki, şehir merkezlerinde oldukça fazla orta-sınıf kadının teşekkül etmesidir. Kadınlar mühendislik, öğretmenlik, sağlık, siyaset, ticaret gibi profesyonel mesleklerde dir. İkincisi, kadınlar en aşağı birkaç İslam ülkesinde parlamento üyeliğine seçilmiştir. Üçüncüsü, kadınların büyüyen kapitalist ekonomiye dâhil olmaları, hem iş hem de evde cinsiyetler arası eşitsizliklerin bilincine varılmasında daha fazla katkıda bulunmuştur. Dördüncüsü, feminizm ve diğer ülkelerdeki mücadeleler hakkındaki bilgi birikimi geniş çapta alıntılanmıştır. Beşincisi, birçok İslam ülkesinde, kadın örgütleri devletten bağımsız olarak faaliyet göstermektedir. Bu koşullar altında, Müslüman liderler ve ideologlar feminist hareketin meydan okumasıyla yüz yüze gelmek zorundadır. Mojab'a göre, İslami feminizm patriarşiye karşı ciddi bir meydan okuma değildir ve halen bağımsızlıktan, sekülerizmden ve demokrasiden uzaktadır. Daha fazlası, İslami feminizm hareketi kadının özgürleşmesi için gerçekçi bir hareket olmaktan çok patriarşiyle bir uzlaşıdır.

Mojab'ın argümanlarıyla ilgili sorun kendisine, İslam'ın teorik olarak herhangi bir feminist yeniden yorumunun mümkün olup olmadığını hiç sormamasıdır. Diğer bir problem ise hem İslami feministlerin hem de ateist feministlerin dine karşı yalnız ideolojik yaklaşıma sahip olmalarıdır. Biri dine inanmadan kadınların özgürleşmesinin mümkün olmadığını iddia ederken, diğeri bunun yalnız dine inanmazsanız mümkün olduğunu öngörmektedir. Soru, mevcut bakış açılarıyla, kadınların dayanışması ve eşitliği için bu gruplar arasında herhangi bir diyalogun mümkün olup olmadığıdır.

Müslüman feministler ve seküler feministler hiç olmazsa cinsiyet eşitliği açısından diyaloga girebilirler. Belki de, İslam'ın kadın düşmanı kurallarından kendini uzak tutan ve cinsiyet eşitliğini kabul eden İslam'ın liberal ve yumuşak yorumunun, İslam ülkelerindeki kadınların statüsünü kısmen de olsa güçlendirebileceği iddia edilebilir. Fakat soru, İslam'ın liberal bakışının kadınların haklarını hangi derecede güçlendirebileceğidir. Niye kadın hakları herhangi bir dinsel görüşe bağlı olmalıdır? Siyasal İslam deneyimi, İslam ile feminizm arasında uzlaşının zorluklarını göstermektedir (Nawol, 1982, Hjärpe, 1983). İran'daki İslami devrim tecrübesi, İslami feminizmin güvendiği aşırı tutucu ve dinci hareketlerin anti feminist ve anti demokratik eğilimlerini açıkça göstermiştir.

İslam Devrimden 20 Yıl Sonra İranlı Kadınların Durumu

Genel olarak, kadınların haklar ve kaynaklardaki payı 1979'daki devrimden itibaren kötüleşmiştir. Bu İslami rejimin geriletici politikalarının sonucudur. Zorunlu örtünme, cinsiyet ayrımcılığı, zina sebebiyle taşlanarak öldürülme İslam devleti politikalarının doğrudan sonucuydu ve 20 yıldan fazla geçmesine rağmen halen sürmektedir. İranlı kadınlar, özellikle geleneksel evlilik kanunlarına dönülmesinden ve eğitimsel ve mesleki olanakların daraltılmasından mağdur olmaktadır.

Aile Mevzuatı

Devrimden sonra, aileyi koruma kanunları¹ tehir edilmiş ve İslam kanunlarının esaslarıyla uyumsuz oldukları açıklanmıştır. Sonuç olarak, çok eşli evlilikler yapma hakkı bir kere daha yeniden yürürlüğe konulmuştur. Kadınlar için en düşük evlenme yaşı 18'den 13'e düşmüştür. Kadınların boşanmaya başvurabilme ve çocuklarının velayetini alabilme konusundaki yasal hakları ciddi olarak kırılmıştır (Darvishpour 1993). Son yıllarda kanunların bir bölümü gözden geçirilmişse de, kanunların hiçbiri radikal bir biçimde değişmemiştir. Örneğin, Medeni Kanununun 1043. maddesine göre kızların evlenmesi babasının veya büyükbabasının rızasına bağlıdır. Madde 1117 ve 54, evli kadınların yalnızca eş olarak sahip olduğu sorumluluklarla bağdaşmaz olmayan işleri kabul edebileceğini deklare etmektedir. Aksi takdirde kocalarının iznine ihtiyaç duymaktadırlar. Madde 1133, erkeğin istediği zaman boşanabileceğini, kadının ise "olağanüstü sebeplerle" boşanma talebinde bulunabileceğini belirtmektedir.

Kadınlar ve Çalışma

İslam Devleti altında çalışan kadınların oranı sert bir biçimde azalmıştır. On yıl içinde, 1976'da yüzde yirmiden 1986'da yüzde altıya düşmüş, yüz binlerce kadının işsiz kalması sonucunu doğurmuştur (Darvishpour 1993). İran İslam Cumhuriyeti daha laikleşmiş kadınları çalışma dışı bırakmak için önlemler getirmekle beraber, binlerce dindar kadının askeri, sosyal ve siyasal arenaya katılımını cesaretlendirmiştir. "Yeni" etkin kadınlar çoğunlukla devrimde İslam cumhuriyeti için savaştan geleneksel orta sınıftandı. Son zamanlarda çalışan kadınların yüzdesi 1986'da altıdan 1996'da dokuza yükselmişse de, bu oran halen devrimden hemen önceki kadın istihdamından daha azdır.

Kadın ve Eğitim

Genel olarak, İslami devrimden sonra eğitim politikası cinsiyet ayrımcılığını ilkokullarda gerçekleştirmiştir. Üniversitelerde 100'den fazla çalışma alanı, bunun haricinde toplam 431 alan, kadınlara yasaklanmıştır.

¹ 1967 ve 1975'de, birinci ve ikinci Aile Koruma kanunları yasalaştırıldı. Bu yasalar kadınların boşanma hakkını garanti altına aldı, çok eşliliği kısıtladı ve ergin olmayanların evliliğini yasakladı. Yasalar hukuki durumu kadınlar için değiştirdi. İslam rejiminden önceki yurttaşlık yasaları, erkeklerin takdir yetkisini aile koruma kanunu vasıtasıyla kısıtladı. Erkeklerin çok eşli evliliklerdeki, boşanmadaki ve çocukların velayeti hakkındaki tartışılmaz hakları ile ilgili anlaşmazlıklar mahkeme kararları yoluyla çözümlenildi. Örneğin, çocukların velayetinden kaynaklanan anlaşmazlık mahkemeye verildi. Boşanma hakkı mahkeme kararına bağlı olarak koşullu hale getirildi ve kadınlar boşanma açısından çok daha uygun koşullar ve medeni haklar elde etti. İkinci kadına sahip olma ilk eşin rızası şartına bağlandı. Yeni yurttaşlık yasaları ise, yargılanma, şahitlik, miras, çalışma ve eğitim ile ilgili medeni haklardaki eşit olmayan uygulamaların yanı sıra bu eşitsizlikleri evlilik alanına genişletmiştir.

Devletin buna gerekçesi, şeriat (İslam Kanunu) gereğince, bu kursların yalnız erkeklere uygun olduğuydu. Önemli bir nokta, bu politikanın bayan üniversite öğrencilerinin oranını erkek sınıf arkadaşlarına göre değiştirmemesidir. 1977 ile 1987 karşılaştırıldığı zaman, kadınların yüzdesi neredeyse değişmemiştir; üniversitedeki tüm öğrencilerin % 30'u kadındır. Bazı kursların kadınlara kapatılmasına rağmen, bayanların yüzdesi neredeyse aynı kalmıştır çünkü onlar diğer kurslara katılmışlardır (Darvishpour 1993). Fakat son yıllarda, bazı anabilim dallarında kadınların çalışmaları üzerinde önceki engellerin kaldırılmasıyla birlikte, bayan üniversite öğrencisi sayısı yükselmiştir. Bugün, tüm üniversite öğrencilerinin % 40'ından fazlası bayandır, bu kadınların direnişinin ilk sonucudur (Darvishpour, 2001).

Kadınların Direnişi

Daha önce bahsettiğim gibi, kadınların durumu yalnızca kadınların ikincil plana itilmesiyle açıklanamaz. Onların da etkileme gücü vardır. Eğitim sistemindeki ayrımcılığa karşı direnişleri net bir örnektir. Kadınların direnişinin diğer bir örneği ise muhtemel cezalandırmalara karşın "İslami başörtüsünü" takmayı kabul etmemeleri ile ilintilidir. 1993'de İran'da, 113000 kadın kıyafet kanununa uymadıkları için tutuklanmıştır.

Üçüncü örnek bağımsız kadın magazinleri, kitapları ve sineması yeni dalgasıdır. Bütün engellemelere rağmen, büyük kadın yazarlar, gazeteciler ve film yönetmenleri halkın dikkatini kadınların sorunlarına çekmişlerdir. Aşırı tutucu iktidarın bağımsız sanatı, edebiyatı, filmleri ve magazinleri sınırlamaya çalışmasına rağmen birçok kadın bu alanlarda Şah'ın iktidarından daha fazla etkin olmuştur.

Yukarıdaki örnekler kadınların etkin direnişinin birkaç yönüdür. İranlı entelektüellerin, orta sınıfın ve laik kadınların büyük bölümünün idam edilmesine, hapsedilmesine ve İran'dan kaçmaya zorlanmasına rağmen, kadınların kendi haklarını korumak açısından etkin bir grup olduğu açıktır.

Sonuç

Asıl soru, kadın hareketlerinin İran gibi İslami toplumlarda düzenle mücadele etme ve kadınların durumlarını değiştirme yolları bulup bulamadığıdır. Belki şu ana kadar bulamadılar. Bu sorular üzerinde daha çok çalışmaya ihtiyacımız var. Belki de İslami toplumlarda feminist hareketler için dine karşı savaş açmak önemli değildir. Bununla birlikte, İran İslam Cumhuriyeti gibi deneyimler dini akımların kadınlar için ne kadar tehlikeli olduğunu göstermektedir. Sekülerizm, kadınların özgürleşmek için yaptıkları savaşta kaçınılmaz bir önkoşuldur. Bundan dolayı, ben seküler feminizmi teşvik etmemiz gerektiği üzerinde ısrar etmekteyim!

Kaynakça

- Afshar, H., 1998, *Islam and Feminisms: An Iranian Case-Study*, Macmillan Press LTD., London.
- Afshari, R., 1994, "Egalitarian Islam and Misogynist Islamic Tradition: A Critique of the Feminist Reinterpretation of Islamic History and Heritage", *Critique: Journal of Critical Studies of Iran and the Middle East*, Vol: 4, pp. 13-33.
- Al-Hibri, A., 1981, "Capitalism is an Advanced Stage of Patriarchy", içinde *Women and Revolution: A Discussion of the Unhappy Marriage of Marxism and Feminism*, (ed) Sargent, L., South End Press, Boston.
- Darvishpour, M., 1993, "En Bild av Kvinnornas Situation i Iran", *Sociologisk Forskning*, No: 3.
- _____, 2001, *Chaleshgari Zanan Aleje Nagh Mardan (Women Challenge the Role of Men)*, Baranförlag, Stockholm.
- Espotio, J., 1982, *Women in the Muslim Family*, Syracuse University Press, Syracuse.
- Hassan, R., 1999, "Feminism in Islam", içinde *Feminism and World Religion*, (ed) Sharma, A. & Young, K. K., State University of New York Press, Albany.
- Hjarpe, J., 1983, *Politisk Islam: Studier i Muslimsk Fundamentalism*, Förlagshuset Gothia, Göteborg.
- _____, 1995, "Islamisk feminism", *Kvinnor och Fundamentalism*, No: 10.
- Liljeström, R., 1984, "Skuggan av Historiens Mansvälde Vilar Tungt Över Sexualitet", *Invandrare & Minoriteter*, No: 5-6, Sweden.
- Mernessi, F., 1975, *Beyond the Veil*, John Wiley and Sons, New York.
- _____, 1993, *Women and Islam*, London.
- Mohanty, C., 1988, "Under Western Eyes", *Feminist Review*, No: 30.
- Mojab, S., 1995, "Islamic Feminism: Alternative or Contradiction", *Fireweed*, No: 47.
- Nawal, Y., 1982, *Kvinnor Under Islam*, Röda Rummet, Stockholm.
- Ramazani, N., 1993, "Women in Iran", *Middle East Journal*, 43(3).
- Sabbah, F., A., 1984, *Woman in the Muslim Unconscious*, Pergamon Press, New York.
- Said, E., 1993, *Orientalism*, Ordfront, Stockholm.
- Sajidzade, M., 1996, *Darbareje Feminism va Tatbigh an ba Masael Islami (Islam and Feminism)*, Bonjad Phajoheshhaj Zanan, USA.
- Svensson, J., 1996, *Muslimsk Feminism: Några Exempel*, Lund Universitet Teologiska Institutionen, Lund.

